

Izbor Ustavnih sudaca

Ljevaković, Hana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:241872>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

Katedra za ustavno pravo

Hana Ljevaković

IZBOR USTAVNIH SUDACA

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Ana Horvat Vuković

Zagreb, 2023.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	2
2. Općenito o izboru ustavnih sudaca.....	3
3. Pravno uređenje izbora ustavnih sudaca u Republici Hrvatskoj.....	5
3.1. Postupak predlaganja kandidata za dužnost ustavnog suca.....	7
3.2. Uvjeti za izbor na poziciju ustavnog suca.....	8
3.3. Glasanje i izbor ustavnih sudaca u Hrvatskom saboru.....	11
3.4. Stajalište Ustavnog suda Republike Hrvatske o izboru ustavnih sudaca.....	14
3.5. Slučaj <i>Juričić protiv Hrvatske</i>	17
4. Njemački Savezni ustavni sud	20
5. Vrhovni sud kao ustavni sud u Japanu.....	23
6. Zaključak	25
7. Literatura.....	28

1. Uvod

Gotovo da nema države u svijetu, a pogotovo u Europi koja nije ustanovila neki oblik ustavnog nadzora. Većina država opredijelila se za sudbeno tijelo, točnije neki oblik ustavnog suda. Glavna je zadaća ustavnih sudova nadziranje poštivanja ustava od strane državnih tijela i građana. Drugim riječima, ustavni sudovi osiguravaju opći standard kojeg se moraju držati državna tijela u svojem djelovanju i vršenju vlasti te građani.

U Republici Hrvatskoj ta zadaća povjerena je Ustavnom sudu Republike Hrvatske. On je jedino ustavnosudsko tijelo koje jamči poštivanje Ustava Republike Hrvatske (dalje u tekstu: Ustav). On ne pripada niti jednoj grani vlasti, o čemu nam svjedoči i sam Ustav u kojem su sva tijela državne vlasti uređena u Glavi IV. dok je uređenje Ustavnog suda samostalna, Glava V.¹ Šarin navodi da je Ustavni sud kao „četvrta“ grana vlasti, uz zakonodavnu, izvršnu i sudbenu, koju je ustrojio sam Ustav.² Poblize normativno uređenje nalazi se u Ustavnom zakonu o Ustavnom sudu.³ To je jedini zakon u Republici Hrvatskoj koji ima ustavnu snagu, s obzirom da se donosi po postupku za promjenu Ustava.⁴ Navedeni položaj Ustavnog suda uvjetovan je zadaćama koje su mu povjerene, a navedene su u članku 129. Ustava Republike Hrvatske: odlučivanje o ustavnosti zakona, o ustavnosti i zakonitosti drugih propisa, odlučivanje o povredama Ustava od strane tijela državne vlasti prilikom donošenja pojedinačnih akata, rješava sukob nadležnosti između zakonodavne, izvršne i sudbene vlasti, odlučuje o odgovornosti Predsjednika Republike, nadzire djelovanje političkih stranaka i ustavnost njihovih programa, nadzire ustavnost i zakonitost izbora, državnih referenduma te rješava izborne sporove koji nisu u sudbenoj nadležnosti, obavlja i druge poslove određen Ustavom. Ustavni sud sastavljen je kao kolegijalno tijelo od 13 sudaca. Suci Ustavnog suda biraju se od strane Hrvatskog saboru dvotrećinskom većinom glasova ukupnog broja zastupnika.⁵ Navedena većina nije propisana ni za izbor članova Vlade kao jedne od grana vlasti što govori o tome koliko su zadaće koje su povjeren Ustavnom sudu važne. Sastav Ustavnog suda od velike je važnosti za njegovo djelovanje, a samim time i postupak izbora.

¹ Ustav Republike Hrvatske, NN br. 56/1990, 135/1997, 8/1998 - pročišćeni tekst, 113/2000, 124/2000 - pročišćeni tekst, 28/2001, 41/2001- pročišćeni tekst, 55/2001- pročišćeni tekst, 76/2010, 85/2010 - pročišćeni tekst, 5/2014 - odluka Ustavnog suda broj: SuP-O-1/2014 okončanja postupka nadzora nad ustavnošću i zakonitošću provođenja državnog referenduma održanog 1. prosinca 2013., na kojem je članak 62. Ustava Republike Hrvatske dopunjen novim stavkom 2., od 14. siječnja 2014.

² Duška Šarin, Položaj Ustavnog suda Republike Hrvatske s motrišta diobe vlasti i ustavne garancije njegove neovisnosti, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2012., vol. 62, br. 5-6, str. 1383.

³ Ustav RH, čl. 132.

⁴ Ustav RH, čl. 132 st. 2.

⁵ Ustav RH, čl. 126.

Tijekom godina, postupak i kriterij za izbor nailazili su na razne kritike. Prilikom svakog izbora pojavila su se određena pitanja i prijedori, a koji su dan danas još uvijek neodgovoreni. Sumnje i nedoumice oko postupka svakako ne pridonose povjerenju i ugledu Ustavnog suda. Mnoge od primjedbi ticale su se netransparentnosti postupka izbora, velikog političkog utjecaja na izbor, „labavog“ poštivanja i definiranja uvjeta za izbor. Najčešće primjedbe odnosile su se na nemogućnost postizanja konsenzusa političkih stranaka u parlamentarnom tijelu prilikom glasanja o kandidatima. Utjecaj politike na izbor je neizbježan, ali ona je velika prijetnja najvažnijoj značajki Ustavnog suda, a to je nezavisnost samog suda i sudaca.

S obzirom na to da će nadolazeće godine isteći mandat velikom broju sudaca, čak 10 njih, sva pitanja i primjedbe postaju ponovno vrlo aktualna. Ugled i poštivanje Ustavnog suda i njegovih odluka uvelike proizlazi iz njegova sastava i načina izbora sudaca. U ovom radu analizirat će se način izbora sudaca od njihova predlaganja, kandidature do krajnjeg izbora od strane Hrvatskog sabora. Također će se ukazati na popunjavanje nekih zakonskih praznina vezanih uz postupka izbora i imenovanja kroz samu praksu Ustavnog suda.

2. Općenito o izboru ustavnih sudaca

Svaka država ima temeljni zakon, poput Ustava Republike Hrvatske kojemu su podvrgnuti svi propisi u državi. Iz toga proizlazi da svi propisi koji se donose moraju biti u skladu s temeljnim zakonom, i poštovati pravila koja su njime propisana. Sukladno tome treba postojati i tijelo koje će provoditi nadzor jesu li akti koji se donose u skladu s temeljnim zakonom, točnije ustavom. Smatra se da parlament, kao političko tijelo, nije najbolje kvalificiran odlučivati o pitanju sukladnosti svojih akata s temeljnim zakonom. To pitanje je ponajprije pravno, a ne političko.⁶ Nadzor bi trebao pripasti samostalnom i sposobnom tijelu koje je kompetentno odlučiti o usklađenosti normi s ustavom. S obzirom na to, većina država se opredijelila za neki oblik sudske kontrole putem specijaliziranih sudova, ili posebnih odjela vrhovnih ili viših sudova. Zbog izrazite važnosti svoje zadaće, suci koji obavljaju dužnost ustavnih sudaca u svojem djelovanju moraju imati zajamčenu samostalnost, stabilnost položaja i neovisnost od parlamenta, vlade i sudbene vlasti. Zbog toga je sam način njihova izbora od velike važnosti za ostvarivanje njihove neovisnosti i nepristranosti u vršenju dodijeljene dužnosti. Važnosti nepristranosti sudaca ističe i Europski sud za ljudska prava kao

⁶ Krapac, Davor, Ustavni položaj Ustavnog suda Republike Hrvatske, Informator br. 6208-6209, 2013.

jedno od općih načela zajamčenih Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.⁷ Ključnu „ulogu“ u osiguravanju neovisnosti ima normativno uređenje načina izbora sudaca.

U današnjem svijetu teško je izbjeći utjecaj politike u polje državnih službi. Zakonske norme trebale bi biti te koje osiguravaju ograničenje ili barem svođenje na minimum utjecaja političkih ili nekih drugih interesa. Shodno tome trebalo bi urediti cijeli proces izbora, od određivanja koje uvjete treba zadovoljiti osoba da bi se mogla kandidirati, preko samog procesa kandidiranja i stvaranja liste potencijalnih kandidata do donošenja odluke i imenovanja. Adekvatno normativno uređenje procedure izbora trebalo bi osigurati izbor samostalnih, objektivnih i kompetentnih osoba za taj položaj. Venecijanska komisija, u punom nazivu Europska komisija za demokraciju kroz pravo⁸, je izrazila kako je jedna od glavnih zadaća imenovanja sudaca osiguravanje neovisnosti suda od političkih utjecaja.⁹ Jednom kad završi proces imenovanja, iako su političke institucije imale mogućnosti nominiranja kandidata i imenovanja sudaca, one ne bi trebale imati utjecaja na izabrane suce. Još jedan važan cilj kojem se teži prilikom imenovanja ustavnih sudaca je stvaranje kompetentnog, iskusnog, uravnoteženog i legitimnog sudačkog tijela u kojem će biti zastupljeni različiti pravni entiteti.¹⁰

Postoje dva glavna sistema imenovanja, plus jedan hibridni kao kombinacija dva primarna.¹¹ Prvi je sistem izravnog imenovanja koji ne uključuje nikakav oblik glasanja te u kojem samo imenovanje ovisi o odluci određenog tijela u državi. Taj oblik javlja se u Danskoj, Finskoj, Francuskoj, Irskoj, Kanadi, Norveškoj, Švedskoj, Turskoj. Među navedenim državama razlika je u tome sudjeluje li u donošenju konačne odluke jedno ili više određenih državnih tijela.¹² U Danskoj, na primjer, ministar pravosuđa imenuje ustavne suce na temelju prijedloga nezavisnog Vijeća za imenovanje sudaca koji se sastoji od suca ustavnog suda, suca više

⁷ Presuda Europskog suda za ljudska prava, *Oleksander Volkov protiv Ukrajine* (broj zahtjeva 21722/11, 9.1. 2013.) definira nepristranost kao nedostatak predrasuda i pristranosti koja se utvrđuje putem: a) subjektivnog testa - gdje se uzima u obzir osobna uvjerenja i ponašanje suca, točnije je li sudac imao osobnih predrasuda ili pristranosti u slučaju, te putem b) objektivnog testa kojim se utvrđuje je li osim osobnog ponašanja bilo kojeg od njegovih članova, sam sud i njegov sastav ponudio dovoljno jamstva da isključi svaku legitimnu sumnju u njegovu nepristranost (par. 104.).

⁸ Savjetodavno tijela Vijeća Europe za ustavna pitanja, osnovano 1990. godine – v. više na: https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation&lang=EN (pristupljeno: 20.6.2023.)

⁹ Venecijanska komisija, *The composition of constitutional courts, Science and technique of democracy*, No. 20, CDL-STD(1997)020, 1997., 1.2. Aims of the appointment procedure, str. 6.

¹⁰ Id.

¹¹ Ibid., str. 4

¹² Id.

instance, suca niže instance, odvjetnika i dvoje predstavnika javnosti.¹³ Drugi sistem je izborni koji teži prema većoj demokratskoj legitimaciji. U njemu je parlament najčešće tijelo odgovorno za imenovanje ustavnih sudaca. Ako je parlament dvodoman moguće je da to radi jedan od domova ili oba u zajedničkom zasjedanje ili svi članovi kao cjelina. Taj model javlja se u Estoniji, Hrvatskoj, Latviji, Litvi, Njemačkoj, Poljskoj, Sloveniji.¹⁴ Tako prema ustavu Republike Estonije, predsjednika Ustavnog suda imenuje parlament (Riigikogu) na prijedlog predsjednika države. Ostale suce imenuje isto Riigikogu, ali na prijedlog prethodno imenovanog predsjednika Ustavnog suda.¹⁵ Treći sistem, mješoviti sistem, je kombinacija izravnog i izbornog. Javlja se u raznim varijacijama, ponekad i kao krinka za izravno imenovanje. Iako u nekim oblicima izborni sistem može biti jednake „težine“ kao i izravno imenovanje, uglavnom će prevladati komponente izbornog sistema. U mješovitom sistemu tijela koja vrše nominaciju, poput pravosudnih tijela ili odbora, mogu ujedno biti i tijela koja vrše izravni izbor. Taj sistem zastupljen je u Bosni i Hercegovini, Gruziji, Italiji, Ukrajini.¹⁶ U Italiji jednu trećinu sudaca, točnije 5 sudaca, biraju apsolutnom većinom izabrani članovi tri najviša suda - tri suca bira Vrhovni kasacijski sud, jednog suca bira Državno vijeće te jednog Revizorski sud. Ako se ne postigne potrebna većina pri izboru, u drugom krugu izbora bira se između onih koji su u prvo krugu dobili najveći broj glasova. Sljedećih pet sudaca biraju oba doma parlamenta na zajedničkom zasjedanju te zadnjih 5 bira predsjednik.¹⁷ Iz toga proizlazi da prilikom imenovanja ustavnih sudaca u Italiji sudjeluju suci, parlament i predsjednik države. U Hrvatskoj je zastupljen izborni sistem u kojem je Hrvatski sabor taj koji bira i imenuje ustavne suce.

3. Pravno uređenje izbora ustavnih sudaca u Republici Hrvatskoj

Djelovanje i unutarnje ustrojstvo Ustavnog suda Republike Hrvatske (dalje u tekstu: Ustavni sud) uređeno je Ustavom Republike Hrvatske, Ustavnim zakonom o Ustavnom sudu Republike Hrvatske¹⁸ (dalje u tekstu: Ustavni zakon) i Poslovníkom Ustavnog suda Republike Hrvatske.¹⁹ Uređenje Ustavnog suda propisano je u glavi V. Ustava, u kojoj je člankom 132. propisano da se postupak i uvjeti za izbor sudaca Ustavnog suda Republike Hrvatske i

¹³ Members of the Court, na: <https://www.domstol.dk/hoesteret/english/members-of-the-court/>, pristupljeno 1. svibnja 2023. – u ostale fusnote gdje navodite hyperlinkove dodajte navod „pristupljeno 20. 6.2023.“.

¹⁴ Venecijanska komisija, op. cit. (bilj. 9), str. 5

¹⁵ Estonian court system, na: <https://www.riigikohus.ee/en/estonian-court-system>, pristupljeno 1. 5. 2023.

¹⁶ Venecijanska komisija, op. cit. (bilj. 9), str. 5-6

¹⁷ The Structure of the Court, Who Selects the Judges?, na:

https://www.cortecostituzionale.it/jsp/consulta/istituzioni/la_struttura_EN.do, pristupljeno 1. 5. 2023.

¹⁸ NN br. 99/1999, 29/2002.

¹⁹ NN br. 181/2003, 16/2006, 30/2008, 123/2009, 63/2010, 121/2010, 19/2013, 37/2014, 2/2015.

prestanak njihove dužnosti uređuju ustavnim zakonom. Specifičnost Ustavnog zakona je što se donosi po postupku za promjenu Ustava te je jedini zakon s ustavnom snagom u Republici Hrvatskoj.²⁰ Njime je detaljnije razrađen postupak izbora, prestanak dužnosti, zadaće, te druga pitanja važna za izvršenje dužnosti i rad Ustavnog suda. Člancima od 5. do 16. propisani su uvjeti za izbor sudaca ustavnog suda i prestanak njihove dužnosti. Propisani postupak mogao bi se podijeliti na nekoliko faza.

Sve kreće od prvog koraka kada Odbor za Ustav, Poslovnik i politički sustav Hrvatskog sabora (dalje u tekstu: Odbor) objavi poziv u Narodnim novinama pravosudnim institucijama, pravnim fakultetima, odvjetničkoj komori, pravničkim udrugama, političkim strankama, drugim pravnim osobama i pojedincima da predlože kandidate (čl. 6. st. 1. Ustavnog zakona). Propisano je i kako pojedinac može predložiti i sam sebe za kandidata. U pozivu se još navode i uvjeti koje potencijalni kandidat mora ispunjavati, rok za podnošenje prijedloga i prilozima koji moraju biti dostavljeni uz prijedlog (čl. 6. st. 2. Ustavnog zakona). Drugi korak je da Odbor, nakon proteka roka propisanog u pozivu, ispituje valjanost podnesenih kandidatura te nakon odbacivanja nepotpunih, obavlja javni razgovore s kandidatima koji ispunjavaju propisane uvjete (čl. 6. st. 3. Ustavnog zakona). Na temelju obavljenog razgovora i prikupljenih podataka Odbor sastavlja užu listu potencijalnih kandidata koja u pravilu sadrži veći broj kandidata od broja sudaca koji se bira (čl. 6. st. 4. Ustavnog zakona). U trećem koraku Odbor dostavlja listu kandidata koji ispunjavaju uvjete za izbor ustavnog suca zajedno sa svojim prijedlogom Hrvatskom saboru. Prijedlog Odbora mora imati jasno obrazloženje zašto smatra da pojedini kandidati imaju prednost pred ostalima (čl. 6. St .5. Ustavnog zakona). Posljednji korak je da zastupnici Hrvatskog sabora glasuju pojedinačno o svakom kandidatu (čl. 6. st. 6. Ustavnog zakona). U važećem Ustavnom zakonu i dalje stoji da je potrebna većina od ukupnog broja zastupnika Hrvatskog sabora da bi kandidat bio izabran. U lipnju 2010. godine došlo je do promjene Ustava pa tako i članka 126.²¹ Izmijenjena je potrebna većina za izbor ustavnih sudaca te je od tada potrebna dvotrećinska većina glasova ukupnog broja zastupnika Hrvatskog sabora. Neusklađenost Ustava i Ustavnog zakona pridonosi već ionako niskom povjerenju u pravosuđe i državna tijela te samo produbljuje nesigurnost i konfuziju oko samog postupka izbora. Kada predloženi kandidat skupi Ustavom propisanu većinu glasova, smatra se izabranim te stupa na dužnost na dan isteka mandata suca na čije je mjesto izabran (čl. 7. Ustavnog zakona). Prije stupanja na dužnost, izabrani suci

²⁰ Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-1029/2007, U-I-1030/2007 od 7. travnja 2010., NN br. 47/2010, toč. 4.

²¹ Promjena Ustava Republike Hrvatske, NN 76/2010

polazu prisegu pred predsjednikom Republike Hrvatske koja glasi: „Prisežem svojom čašću da ću se u obavljanju dužnosti suca Ustavnog suda Republike Hrvatske pridržavati Ustava i zakona Republike Hrvatske i da ću savjesno obavljati svoju dužnost“ (čl. 8. Ustavnog zakona). Zanimljivo je da se u normativnom uređenju nigdje ne spominju odredbe koje bi osigurale ravnopravnost spolova u sastavu suda ili sudjelovanje nacionalnih manjina.

3.1. Postupak predlaganja kandidata za dužnost ustavnog suca

Da bi osoba mogla biti izabrana na poziciju ustavnog suca ona za početak mora postati kandidatom. U tome veliku ulogu igraju subjekti koji su ovlašteni predlagati kandidate za izbor. U mnogim europskim državama kandidate predlažu, ako ih ne biraju, razna državna tijela poput poglavara države ili tijela izvršne vlasti. U Austriji kandidate predlažu Vlada ili jedan od dva doma parlamenta, s time da je točno propisano za koje pozicije unutar ustavnog suda ima pravo predlagati kandidate Vlada, a za koje parlament.²²

Prema Ustavnom zakonu, poziv za prijedlog kandidata objavljen u Narodnim novinama upućuje se pravosudnim institucijama, pravnim fakultetima, odvjetničkoj komori, pravničkim udrugama, političkim strankama, drugim pravnim osobama i pojedincima.²³ Iz navedenog proizlazi vrlo široki spektar potencijalnih subjekata s raznih pravosudnih pa i političkih polja. Moguće je da je zakonodavac pri donošenju propisa imao na umu kako Ustavni sud kao tijelo mora imati znanja iz svih područja kako bi što uspješnije rješavao zadatke koji se stavljaju pred njega. Ili je pak smatrao da su navedena tijela najkompetentnija da predlože sposobnog i kvalificiranog kandidata. Mogli bismo reći da navedena tijela, izuzev političkih stranaka, drugih pravnih osoba i pojedinaca, predstavljaju svojevrsni autoritet pravničke struke. Iz toga bi trebalo proizaći da su upoznati s važnošću dužnosti za koju predlažu kandidate i koliko je bitno da su to osobe velikog i širokog stručnog znanja te moralnog integriteta.

S druge strane, političke stranke navedene su isto kao jedan od subjekata koji ima pravo predlagati potencijalne kandidate. Političke stranke bi prema zakonskoj definiciji bile pravne osobe koje politički djeluju u skladu s ciljevima utvrđenim programom i statutom.²⁴ Iz definicije je vidljivo da su one primarno povezane s političkom vlašću, a ne sudbenom. To

²² The Court's Bench and its Judicial Activity- Appointment and Composition, https://www.vfgh.gv.at/verfassungsgerichtshof/organisation/the_courts_bench.en.html, pristupljeno 1. 5. 2023.

²³ Ustavni zakon o Ustavnom sudu RH, članak 6. stavak 1.

²⁴ Zakon o političkim strankama NN 76/1993, 111/1996, 164/1998, 36/2001, 1/2007, čl. 2.

naravno može imati svoje prednosti i mane. Negativna strana toga je mogući utjecaj stranačkih uvjerenja koji dovodi do pristranosti predloženog kandidata, a ako bude izabran, i budućeg suca. Samim time bio bi ugrožen i integritet i pravičnost suda. Prednost bi bila što se davanjem strankama, kao udruženjima građana, mogućnosti predlaganja osnažuje demokratski legitimitet izbora ustavnih sudaca. Popis subjekata koji imaju pravo predlaganja kandidata još uključuje i druge pravne osobe i pojedince. Dopušteno je pojedincima da sami sebe predlože za kandidata. Moglo bi se reći da to otvara vrata kvalificiranim osobama da istaknu svoju kandidaturu iako iza njih ne stoji neko državno tijelo ili organizacija. U javnosti su podijeljena mišljenja oko toga tko bi trebao imati pravo predlagati kandidate. Podolnjak je mišljenja kako bi trebalo ukinuti mogućnost samokandidiranja te ograničiti pravo predlaganja samo na određene institucije poput Vrhovnog suda, pravnog fakulteta i odvjetničke komore. Bivši ministar pravosuđa Orsat Miljenić pak je mišljenja kako bi trebalo proširiti krug institucija te tako omogućiti i nevladinim organizacijama da sudjeluju u postupku izbora sudaca.²⁵ U svakom slučaju, s obzirom na dugu listu institucija s pravom prijedloga moglo bi se reći da se prilikom objave poziva za predlaganje raspisuje svojevrsni oblik javnog natječaja.

3.2. Uvjeti za izbor na poziciju ustavnog suca

Prilikom objave poziva Odbor navodi uvjete za izbor, određuje rok za isticanje kandidata i navodi priloge koji moraju biti dostavljeni uz prijedlog. Nakon proteka roka Odbor ispituje ispunjavaju li prijavljeni kandidati propisane uvjete i odbacuje nepravovaljane kandidate. Ustavnim zakonom propisani su uvjeti koji moraju biti ispunjeni da bi osoba bila podobni kandidat. Tako je navedeno da osoba mora biti hrvatski državljanin, diplomirani pravnik s najmanje 15 godina radnog iskustva ili osoba koja je stekla doktorat pravnih znanosti i ima najmanje 12 godina radnog iskustva u pravnoj struci i koja se u toj struci istakla znanstvenim ili stručnim radovima ili svojim javnim djelovanjem.²⁶

Propisivanjem tih uvjeta trebalo bi jamčiti da će se na poziciju ustavnog suca moći izabrati stručne, moralne, kvalificirane osobe koje će tu dužnost obavljati u skladu s važnosti zadataka koji su joj povjereni. Propisivanje minimuma iskustva u pravnoj struci opravdava se sprječavanjem mogućnosti da na tako važnu poziciju dođu neiskusne osobe. Mnoga znanja, a

²⁵ Inicijativa prof. dr. sc. Roberta Podolnjaka, u: 'Ustavne suce trebalo bi birati na 1 mandat od 9 do 12 godina', Ivanka Toma, Jutarnji list, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/ustavne-suce-trebalo-bi-birati-na-1-mandat-od-9-do-12-godina-5485951>, 10. siječanj 2017.

²⁶ Ustavni zakon o Ustavnom sudu RH, članak 5.

pogotovo u pravnoj struci, stječu se kroz godine i godine rada i učenja kako sistem zapravo funkcionira. Bolje je pitanje jesu li propisane godine rada u pravnoj struci dovoljne? Ne bi li postavljanje na tako ključnu poziciju trebalo doći nakon dugogodišnjeg rada, kao svojevrsna nagrada, kruna karijere prije umirovljenja? Smatram da rad određeni broj godina u pravnoj struci nužno ne povlači za sobom stručnost i kompetentnost za tu veliku dužnost.

Uz to, povlači se i pitanje što sve točno obuhvaća pojam „radno iskustvo“ u pravnoj struci. Sasvim je jasno kada se tu govori o sucima, državnim odvjetnicima, odvjetnicima, sveučilišnim profesorima. Problem se javlja kod pravnikâ koji obavljaju poslove koji se ne mogu podvesti pod neku od navedenih kategorija. Danas unutar svake veće kompanije djeluje pravni odjel u kojem su zaposleni pravnici koji moguće da uopće nemaju položen pravosudni ispit. Oni se susreću s raznim pravnim poslovima, ali postoji mogućnost da uz to obavljaju još neke poslove u ljudskim resursima ili administraciji. Ima li istu „težinu“ njihovih 15 godina radnog iskustva kao i 15 godina radnog iskustva u pravnoj struci suca Vrhovnog suda? Naravno da je s promjenama u svijetu došlo i do promjena u pravosuđu i načinu obavljanja pravničkih poslova. Iz toga proizlazi da će prilikom ispitivanja ispunjavaju li predloženi kandidati propisane uvjete biti potrebno pojedinačno ispitati ulazi li posao kojim se bave u kategoriju poslova kojima se stječe radno iskustvo u pravnoj struci.

Zanimljivo je još kako se od dodatnog obrazovanja i usavršavanja spominje samo stjecanje doktorata. Položen pravosudni ispit nije jedan od uvjeta za imenovanje na poziciju suca Ustavnog suda, ali je jedan od uvjeta za imenovanje na poziciju suca Vrhovnog suda.²⁷ Nije sporno da su zadaće i djelokrug poslova Ustavnog suda različiti od poslova nespecijaliziranih sudova, pa tako ni ustavni suci ne moraju ispunjavati jednake uvjete kao suci koji obavljaju dužnost unutar grane sudbene vlasti. Bez obzira na to, mišljenja sam kako bi bar određeni broj sudaca trebao imati sudačko iskustvo ili iskustvo rada u pravosuđu. Iako je povjerenje građana u sudstvo općenito dosta nisko u Hrvatskoj²⁸, smatram da kompetentnost i iskustvo na pravosudnom području pridonose ugledu i povjerenju u Ustavni sud koji u svojem djelokrugu odlučuje o iznimno važnim pitanjima. Oni djeluju na prvoj liniji bojišnice za uspostavljanje i održavanje ustavnog poretka.²⁹

²⁷ Zakon o Državnom sudbenom vijeću, NN 116/10, 57/11, 130/11, 13/13, 28/13, 82/15, 67/18, 126/19, 80/22, 16/23, članak 51. stavak 5.

²⁸ Perceived independence of the national justice systems in the EU among general public - Report, European Commission, Eurobarometer, svibanj 2022., str. 5.

²⁹ Smerdel, Branko, Kriza Ustavnog suda: narav pogibelji i znanstveni odgovori - Prijedlog ustavno utemeljenog rješenja obnove Ustavnog suda Republike Hrvatske, Hrvatska pravna revija, ožujak 2016, str. 5.

Osim državljanstva i radnog iskustva, kao jedan od uvjeta propisano je da se osoba istakla znanstvenim ili stručnim radovima ili svojim javnim djelovanjem. Nije propisano da je nužno da se kandidat istaknuo u svim od navedenih aktivnosti, iz čega proizlazi da je dovoljno zadovoljiti samo jedan od uvjeta. Problem je u tome kako se mjeri istaknutost. Ustavnim zakonom nije pobliže određen niti specificiran kriterij prema kojem bi se to mjerilo. Istaknutost bi se mogla povezati u tom slučaju s izdvojenošću, u smislu da se osoba izdvojila od prosjeka svojim radovima i djelovanjem u pravnoj struci. S obzirom na to da se ne traži isticanje u svim propisanim poljima, možda bi trebalo dati prednost kandidatima koji su se istakli u više navedenih djelatnosti. To bi prema mome mišljenju bilo adekvatno obrazloženje Odbora kada određenim kandidatima daje prednost prilikom dostavljanja liste Hrvatskom saboru na glasanje. Još jedan argument koji ide tome u prilog je što javno djelovanje te stručni i znanstveni rad mogu biti isprepleteni, poput na primjer održavanja predavanja ili javne tribine o temi napisanog znanstvenog rada. Prema podacima stranice Hrvatskog sabora o pristiglim kandidaturama u travnju 2017., čak 9 od navedenih 12 osoba navelo je stručne i znanstvene radove u svom životopisu.³⁰ Nažalost, objavljeni radovi ne dokazuju postojanje istaknutosti u pravnoj struci; koja je potrebna da se zadovolje propisani uvjeti. Iz toga proizlazi da je na Odboru da odluči je li predložena osoba ispunila uvjet istaknutosti u pravnoj struci, što unosi dozu subjektivnosti u kandidacijski proces. Oni koji su zadovoljili uvjete na „papiru“ moraju se još dokazati i na javnom razgovoru koje provodi Odbor. Prema Podolnjakovom mišljenju, bilo bi potrebno uvesti kriterij izvrsnosti koji bi bilo potrebno ispuniti da bi netko uopće mogao biti kandidat, a koji bi se razlikovao ovisno iz kojeg kruga pravne struke dolazi. Tako bi za profesore pravnih znanosti to bio njihov znanstveni rad. Kod sudaca bi to značilo da se mogu kandidirati samo oni s najviših sudova poput Vrhovnog suda ili Visokog trgovačkog suda.³¹ Time bi se spriječilo da o ustavnosti odluka Vrhovnog suda odlučuje sudac općinskog suda izabran na dužnost ustavnog suca. Iako nije jasno definirano, ispunjavanje navedenih uvjeta istaknutosti trebalo bi rezultirati kompetentnošću, stručnosti i kvalificiranošću osobe da uspješno obavlja sve dužnosti ustavnog suca.

³⁰ Pristigle kandidature u Odboru za Ustav, Poslovník i politički sustav sukladno Javnom pozivu Odbora za izbor tri suca Ustavnog suda Republike Hrvatske (travanj 2017.), <https://www.sabor.hr/hr/pristigle-kandidature-u-odboru-za-ustav-poslovník-i-politicki-sustav-sukladno-javnom-pozivu-0>.

³¹ Podolnjak: Zbog izbora ustavnih sudaca hitno ćemo tražiti izmjene Ustava, Ivanka Toma, Jutarnji list, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/podolnjak-zbog-izbora-ustavnih-sudaca-hitno-cemo-traziti-izmjene-ustava-95041>, 2. veljače 2016.

3.3. Glasanje i izbor ustavnih sudaca u Hrvatskom saboru

Nakon što Odbor sastavi listu svih kandidata koji ispunjavaju uvjete propisane zakonom, ona se šalje Hrvatskom saboru gdje se glasuje pojedinačno o svakom kandidatu. Da bi kandidat bio izabran potrebno je bilo, do izmjena Ustava 2010. godine, da za njega glasa većina od ukupnog broja zastupnika Hrvatskog sabora. Iako tako još uvijek stoji propisano u članku 6. stavku 7. Ustavnog zakona, prema članku 126. Ustava propisano je da za izbor potrebna dvotrećinska većina glasova ukupnog broja zastupnika. S obzirom na to, Hrvatska pripada krugu država sa supervećinskim modelom. Tim modelom pretpostavlja se da izbor sudaca ustavnog suda nije ništa manje važan nego što su ustavne promjene, jer je ista većina potrebna za izbor ustavnih sudaca od zakonodavnog tijela potrebna i za promjenu ustava.³² U supervećinskom modelu za izbor ustavnih sudaca zahtjeva se većina koja je iznad apsolutne, točnije tropetinska ili dvotrećinska većina.³³ Takav način izbora podrazumijeva i visoku razinu suglasnost izbornog tijela. Supervećinski izborni model je u stvarnosti prilično teško te nimalo jednostavno postići s obzirom na to da treba doći do dogovora suprotstavljenih strana u parlamentu. To je ujedno i glavni nedostatak tog modela. Jedna osoba, da bi bila izabrana, mora dobiti glas vrlo širokog spektra političko opredijeljenih zastupnika u Hrvatskom saboru. U suprotnom, ako se stranke ne mogu dogovoriti i usuglasiti, javlja se veliki problem. Jedan od mogućih, a i prisutnih prigovora je da dolazi do blokade manjine pri donošenju odluke o izboru.³⁴ Podolnjak se zalagao za izbor dvotrećinskom većinom još i prije izmjena Ustava 2010. godine, pritom upozoravajući na moguće poteškoće i istovremeno kao prednost navodeći „tjeranje“ stranaka u Hrvatskom saboru na postizanje konsenzusa umjesto preglasavanja.³⁵ Postizanje konsenzusa suprotstavljenih stranaka išlo bi u prilog tome da demokratski izabrano zakonodavno tijelo stavlja izbor sudaca i funkcioniranje ustavnog suda ispred svojih političkih ideologija te bi pokazalo zrelost hrvatske demokracije.³⁶

Nažalost, to je samo idealna situacija. U Hrvatskoj je , kod uvođenja dvotrećinske većine došlo do toga da su ustavni suci izabrani s velikim teškoćama³⁷ Još je 2009. godine Omejec upozoravala da bi dvotrećinski model mogao dovesti do „Ustavnog suda bez ustavnih

³² Robert Podolnjak, Izbor sudaca Ustavnog suda Republike Hrvatske u komparativnoj perspektivi, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, ožujak 2007., str 560-561

³³ Ibid., str. 559-560.

³⁴ Ibid., str. 573

³⁵ Id.

³⁶ Id.

³⁷ „Neformalni sastanak u Saboru: Zastupnici HDZ-a, SDP-a, Mosta i HNS-a razgovarali o izboru ustavnih sudaca“, <https://www.vecernji.hr/vijesti/neformalni-sastanak-u-saboru-zastupnici-hdz-a-sdp-a-mosta-i-hns-a-razgovarali-o-izboru-ustavnih-sudaca-1061474>, 18.2.2016.

sudaca³⁸, što je mogući ishod situacije ako se ne postigne konsenzus. Blokada Ustavnog suda, a samim time i nemogućnosti obavljanja njegovih ustavom propisanih dužnosti izaziva opasnost za demokratski poredak i stabilnost državne vlasti. 2016. godine broj ustavnih sudaca je u jednom trenutku spao na 6, što je činilo nedovoljan broj za održavanje sjednice Ustavnog suda koja se prema članku 53. stavku 2. Ustavnog zakona može održati tek ako je nazočna većina ukupnog broja sudaca. To bi značilo da mora prisustvovati 7 ustavnih sudaca od ukupno 13.³⁹ Jedna od mjera kojima se pokušalo priskočiti u pomoć toj situaciji je produljenje mandata sudaca. Prema Ustavu mandat sudaca traje 8 godina. On se može produžiti do stupanja na dužnost novog suca u slučaju da do njegova isteka novi sudac nije izabran ili nije stupio na dužnost. Mandat se može produžiti za maksimalno 6 mjeseci.⁴⁰ Uzmimo da predsjednik Ustavnog suda 6 mjeseci prije isteka mandata mora o tome obavijestiti predsjednika Hrvatskog sabora⁴¹, što bi značilo da je Hrvatskom saboru na raspolaganju skoro godinu dana za izbor novog suca. Realno gledajući, taj vremenski period trebao bi biti dovoljan za unutarnje usuglašavanje i izbor osobe za koju će glasati najveći mogući broj ili barem dovoljan broj zastupnika. Smerdel rješenje vidi u donošenju novog ustavnog zakona za provedbu Ustava, kojim bi se unijele kompleksne promjene kojim bi se olakšao prelazak na supravećinski model i uskladili propisi koji reguliraju rad Ustavnog suda, ostavljajući pritom vremenski rok za prilagodbu.⁴²

No, kao i uvijek ovdje se ponovno vraćamo na uplitanje politike u Ustavni sud. Hrvatski sabor sastoji se od političkih stranka koje svaka ima i zagovara vlastite ideje i program. Svaka stranka znači drugačiji politički program i ideologija koju kroz svoje djelovanje promoviraju i zagovaraju. Jedna od dužnosti Hrvatskog sabora propisana Ustavom je izbor ustavnih sudaca, koja na kraju dovodi do neizbježne situacije izbora ustavnih sudaca od političke vlasti iz političkih motiva. To je općenito prihvaćena činjenica u znanosti ustavnog prava.⁴³ Sam Ustavni sud zauzeo je stajalište da politička volja koja je izražena tijekom glasovanja o kandidatima ne može biti predmetom ustavnosudske kontrole, o čemu će više riječi biti *infra*⁴⁴

³⁸ Jasna Omejec, Rasprava na okruglom stolu HAZU o hrvatskom ustavnom sudovanju, urednik, Hrvatsko ustavno sudovanje, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2009., str. 379.

³⁹ Marinko Jursić, „Raspusti li se Sabor a ne izaberu se ustavni suci, država će biti u blokadi“, <https://www.vecernji.hr/vijesti/raspusti-li-se-sabor-a-ne-izaberu-ustavni-suci-drzava-ce-biti-u-blokadi-1087439>, 27. svibanj 2016.

⁴⁰ Ustav RH, čl. 126. st. 1.

⁴¹ Ustavni zakon o Ustavnom sudu RH, čl. 9. st. 2.

⁴² Op. cit. (bilj. 29), str 16.

⁴³ Biljana Kostadinov, O izboru ustavnih sudaca, Izlaganje na okruglom stolu „Hoće li Hrvatska izabrati ustavne suce na vrijeme?“, Izlaganje na okruglom stolu, Hrvatski sabor, 15. travnja 2016.

⁴⁴ Odluka Ustavnog suda broj U-III/4637/2017 od 14.10.2021., toč. 14.

Iako su birani od strane političke vlasti, od iznimne je važnosti da to ne utječe na njihovu neovisnost. Venecijanska komisija navodi da vladajuća stranka ne bi trebala biti u mogućnosti samostalno imenovati sve suce ustavnog suda, odnosno da razdoblje mandata sudaca ne bi smjelo odgovarati razdoblju kada je određena politička stranka na vlasti.⁴⁵ Time bi se spriječila dominacija samo jedne političke opcije. Važno je da Ustavni sud ima uravnotežen sastav.⁴⁶ Uvođenjem dvotrećinske većine izmjenama iz 2010. godine smanjena je mogućnost prevladavanja utjecaja samo jedne političke stranke. Moglo bi se reći da je to jedna od glavnih prednosti te izmjena. Ustavni suci bi trebali stupanjem na dužnost prestati predstavljati i zalagati se za isključivo stranačke interese, jer od trenutka izbora oni predstavljaju interese i vrednote propisane Ustavom. Člankom 16. Ustavnog zakona propisano je kako sudac Ustavnog suda ne smije biti član nijedne političke stranke niti svojim javnim djelovanjem i postupanjem smije iskazivati osobnu naklonost prema bilo kojoj političkoj stranci. Njihov izbor od strane političkih stranaka ne stavlja ih u položaj „dužnika“ prema njima. Hrvatski sabor njihovim izglasavanjem i imenovanjem samo vrši jedan od poslova u svojoj nadležnosti. Gledano s druge strane, neimenovanjem sudaca Ustavnog suda, Sabor zapravo ne izvršava Ustavom mu povjerenu dužnost, čineći tako Ustavni sud nefunkcionalnim, ali sa sastavnog aspekta kao blažeg oblika. Ta nefunkcionalnost dala bi se ispraviti dogovorom i kompromisima.

Teži oblik bio bi nefunkcionalnost ne-vršenja dužnosti do koje može doći zbog na primjer nesamostalnosti sudaca i njihove pokornosti strankama i politikama koje su ih izabrale. U takvoj situaciji Ustavni sud „važne“ svaku odluku koju donosi je li ona u skladu s vladajućim političkim mišljenjem, ili jednostavno slijepo slijedi i ne propitkuje odluke koje donose državna tijela što bi se moglo reći za japansko ustavno sudstvo. Rekla bi da je taj oblik nefunkcionalnosti puno opasniji. Naravno da je sastav suda od enormne važnosti za funkcioniranje suda u čemu glavnu ulogu ima postupak izbora kompetentnih ljudi za dužnosti. Kao pozitivan primjer toga mnogi navode Njemačku. Čak i Venecijanska komisija tvrdi da njemački Savezni ustavni sud uživa veliku razinu poštovanja zbog svoje široko obuhvaćene procedure imenovanja sudaca koja zahtjeva postizanje dvotrećinske većine kao i u Hrvatskoj.⁴⁷

⁴⁵ Venecijanska komisija, op. Cit. (bilj. 6), str. 21

⁴⁶ Biljana Kostadinov, op.cit. (bilj.43), str. 4

⁴⁷ Opinion on the Proposal to Amend the Constitution of the Republic of Moldova, Adopted by the Venice Commission at its 61st Plenary Session, Venice, (3-4 December 2004), Opinion 315/2004, par. 18

3.4. Stajalište Ustavnog suda o izboru sudaca

Od početka djelovanja Ustavnog suda pred njim su se vodili postupci o samom izboru ustavnih sudaca. Podnositelji ustavnih tužbi u tim postupcima su bile osobe koje nisu uspjele sa svojom kandidaturom jer im to daje aktivnu legitimaciju za podnošenje tužbe. Smerdel navodi kako su to situacije u kojima nezadovoljni protukandidati pokreću postupke tražeći poništenje odluke Hrvatskog sabora o izboru zbog navodnih procesnih ili materijalnih propusta.⁴⁸ Glavna prednost tih postupaka je što nam donesene odluke daju uvid i presjek stavova Ustavnog suda o samom načinu izbora ustavnih sudaca. Svi postupci su krenuli kao ustavne tužbe koja je поближе uređena Ustavnim zakonom o Ustavnom sudu.

Tako je povodom podnesene ustavne tužbe u nekoliko navrata Ustavni sud odlučivao o izboru ustavnih sudaca.⁴⁹ Prema članku 31. Ustavnog zakona, odluke i rješenja Ustavnog suda obvezatna su i dužna ih je poštivati svaka fizička i pravna osoba. Tako da su odluke donesene u tim predmetima obvezujuće za sve.

Jedno od pitanja koje se pojavilo je može li se Odluka Hrvatskog sabora o izboru sudaca pobijati? Nema dvojbe oko toga da svaka odluka mora podlijegati sudskoj kontroli.⁵⁰ Sam Ustavni sud primjetio je kako niti Ustavom niti zakonom nije propisano pravno sredstvo protiv akata izbora ustavnih sudaca ili visokih državnih i pravosudnih dužnosnika, niti je određeno tko ima pravo pobijati te odluke.⁵¹ Kako bi ispunio tu pravnu prazninu, Ustavni sud je zauzeo stajalište da je Upravni sud nadležan za ispitivanje povreda Ustavom zajamčenih prava prilikom donošenja odluke Hrvatskog sabora o imenovanju ustavnih sudaca.⁵² Svoju odluku temeljio je na članku 66. Zakona o upravnim sporovima⁵³ u kojem je navedeno: „O zahtjevu za zaštitu Ustavom zajamčenog prava i slobode čovjeka i građanina, ako je takva sloboda ili pravo povrijeđeno konačnim pojedinačnim aktom a nije osigurana druga sudska zaštita odlučuje sud nadležan za upravne sporove odgovarajućom primjenom ovoga zakona.“⁵⁴ Svoju nadležnost potvrdio je i sam Upravni sud, donošenjem presude kojom je

⁴⁸ Op. cit. (bilj. 29), str. 8.

⁴⁹ Odluke Ustavnog suda broj: U-III/885/1999 od 27.10.1999., U-III-911/1999 od 8.11.1999., U-III-443/2009 od 30.4.2009., U-III/1306/2013; od 24.10.2013., U-III/1511/2013 od 9.1.2014., U-III/4637/2017 od 14.10.2021.

⁵⁰ Giunio, Miljenko A., Izbor sudaca Ustavnog suda kao akt vladanja i „odgoda učinka“ konstitutivne presude, Informator, br. 5733, 14. Veljače 2009.

⁵¹ Odluka Ustavnog suda broj U-III-443/2009 od 4.2.2009., NN 65/2009, toč. 8.1.)a)

⁵² Ibid.

⁵³ Zakona o upravnim sporovima, Službeni list SFRJ br. 4/1977, 36/1977, NN. 53/1991, 9/1992

⁵⁴ Ukaz o proglašenju Zakona o izmjenama Zakona o preuzimanju Zakona o upravnim sporovima, Sabor Republike Hrvatske, 14. veljače 1992.

poništio Odluku Hrvatskog sabora o izboru troje ustavnih sudaca⁵⁵ iako su brojni suci Upravnog suda bili mišljenja da taj sud nije nadležan odlučivati o imenovanju ustavnih sudaca.⁵⁶ Nakon donošenja novog Zakona o upravnim sporovima 2010. godine⁵⁷, prethodno navedeni članak zakona je izbrisan ostavljajući tako pravnu prazninu. Nemoguće je obraniti tezu da je samo izbor ustavnih sudaca, od izbora svih državnih dužnosnika, izuzet od sudbenog, točnije ustavnosudskog nadzora.⁵⁸ Venecijanska komisija zauzela je stajalište da bi odlučivanje o tome je li došlo do povrede u postupku imenovanja sudaca ustavnog suda trebalo biti u nadležnosti samog Ustavnog suda, a ne redovnih sudova.⁵⁹ Tome u prilog išlo bi mišljenje Ustavnog suda izraženo u Odluci broj U-III-443/2009 kojim je utvrdio da je odluka kojom se biraju suci Ustavnog suda tzv. „politički akt vlasti“, ali je njegovo donošenje uvjetovano ispunjenjem propisanih pravnih pretpostavki.⁶⁰ Dalje navodi kako ti politički akti izbora ili imenovanja pretpostavljaju prethodno ispunjenje zakonom propisanih uvjeta stručnih ili drugih kvalifikacija za obnašanje određenih državnih dužnosti, podliježu ustavnosudskoj kontroli ne samo sa stajališta ustavnosti i zakonitosti postupka i načina njihova donošenja, već i u dijelu koji odgovara na pitanje: ispunjava li kandidat Ustavom i/ili zakonom propisane uvjete za obnašanje dotične državne odnosno pravosudne dužnosti. Odluka Hrvatskog sabora o izboru sudaca Ustavnog suda pripada drugoj skupini akata koji su po svojoj naravi pravno-politički.⁶¹ Iz toga proizlazi da je Ustavni sud zauzeo stajalište Venecijanske komisije, da je u njegovoj nadležnosti odlučivati je li ili nije došlo do povrede u postupku izbora sudaca.

Sljedeće pitanje koje se pojavilo je do kojih granica se može zapravo provjeravati odluka o izboru sudaca? Ustavni sud kroz donošenje odluka u povodu ustavnih tužbi utvrdio je da su odluke o imenovanju sudaca politički akti vlasti.⁶² Riječ je najčešće o aktima koje donose najviša politička tijela u državi neposrednom primjenom mjerodavnih odredaba Ustava u konkretnim i određenim situacijama.⁶³ Ustavni sud razlikuje dvije vrste akata. Prvu skupinu čine oni akti kojima ne prethodi ispunjenje normativno određenih kvalifikacija ili uvjeta za

⁵⁵ Presuda Upravnog suda, posl. br. Zpa-13/2008-29, 15.10.2008

⁵⁶ Gunio, M., op. cit. (bilj. 50)

⁵⁷ Službeni list SFRJ br. 4/1977, 36/1977, Narodne novine br. 53/1991, 9/1992, 77/1992, 20/2010, od 12.2.2010.

⁵⁸ Smerdel, Branko, Akt vladanja u praksi Ustavnog suda Republike Hrvatske, Informator br. 5748, 8. travanj 2009.

⁵⁹ Opinion on amendments to the law on the Constitutional court of Armenia, European commission for democracy through law, Opinion no. 376/2006, CDL-AD(2006)017, 22 June 2006

⁶⁰ Op. cit. (bilj. 51) toč. 8.2.) b)

⁶¹ Odluka Ustavnog suda broj U-III/1306/2013, 24.10.2013, toč. 9.1.

⁶² Odluka Ustavnog suda broj U-III/437/1996, U-III/95/1998, U-III-237/1999, U-III/443/2009

⁶³ Op. cit. (bilj. 51) toč. 8.2.) b)

obavljanje određene dužnosti te oni podliježu kontroli samo ustavnosti i zakonitosti postupka i njihova donošenja. Drugu skupinu čine akti kojima prethodi ispunjenje propisanih uvjeta za obavljanje određene dužnosti. Kao takvi, oni podliježu ustavnosudskoj kontroli ne samo sa stajališta ustavnosti i zakonitosti postupka i načina njihova donošenja, već i u dijelu koji odgovara na pitanje: ispunjava li kandidat Ustavom i zakonom propisane uvjete za obnašanje te dužnosti.⁶⁴ Ako su ti uvjeti ispunjeni prilikom glasovanja, izražena politička volja ne može biti predmetom sudske i ustavnosudske kontrole.⁶⁵ Ovo je u suprotnosti s mišljenjem da svaka odluka mora podlijegati sudskoj kontroli.⁶⁶

Da bi uopće došlo do ustavne tužbe mora ju netko podnijeti. S tim u vezi javlja se i treće pitanje: tko ima ovlaštenje podnijeti ustavnu tužbu o izboru sudaca Ustavnog suda? Ustavni zakon samo navodi da to pravo ima svaka osoba ako smatra da joj je pojedinačnom odlukom tijela državne vlasti ili tijela s javnim ovlastima povrijeđeno neko pravo ili sloboda zajamčena Ustavom.⁶⁷ Odredbom nije specificirano odnosi li se ona na pravne ili fizičke osobe, osobe hrvatskog državljanstva ili s prebivalištem na teritoriju Republike Hrvatske, koje su sudjelovale u nekom prethodnom postupku ili slično. Sukladno tome Ustavni sud je zauzeo stajalište da je pretpostavka prava podnošenja ustavne tužbe da se radi o tužitelju koji je sudjelovao u određenom postupku koji je prethodio podnošenju ustavne tužbe.⁶⁸ Protiv odluke koja je donesena u postupku u kojem je i sam sudjelovao u kojem se odlučivalo o nekom njegovom osobnom, na zakonu zasnovanom interesu, mora mu biti omogućena odgovarajuća pravna pa tako i ustavnosudska zaštita.⁶⁹ Iz toga proizlazi da bi aktivnu legitimaciju imale osobe koje su sudjelovale u postupku izbora.

Ustavni sud zauzeo je i stajalište o dopuštenosti provjere ispunjava li kandidat uvjet istaknutosti znanstvenim ili stručnim radovima ili svojim javim djelovanjem. Navodeći tako da je riječ o vrijednosnoj ocjeni Hrvatskog sabora ispunjava li kandidat ili ne zakonom propisane uvjete.⁷⁰ Sama provjera ispunjava li kandidat tu pretpostavku ne smije uzurpirati volju i nadležnost parlamenta. Mora se ograničiti samo na provjeru je li kandidat naveo činjenice iz kojih se može izvesti zaključak da je on osoba koja se u pravnoj struci istaknula znanstvenim ili stručnim radom ili svojim javnim djelovanjem (primjerice, objava stručnih

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid, toč. 8.2.) d)

⁶⁶ Gunio, op. cit. (bilj 50)

⁶⁷ Ustavni zakon o Ustavnom sudu RH, članak 62. stavak 1.

⁶⁸ Odluka Ustavnog suda br. U-III-911/1999- podnesena protiv Odluke Zastupničkog doma Hrvatskog državnog sabora o izboru osam sudaca Ustavnog suda Republike Hrvatske, od 22. listopada 1999. godine

⁶⁹ Odluka Ustavnog suda - U-III/885/1999, 27. listopad 1999.

⁷⁰ Op. cit. (bilj. 51) toč. 8.3.

članaka, sudjelovanje na domaćim i inozemnim stručnim skupovima). Ocjena o tome jesu li ti navodi dovoljni da dovedu do zaključka o kandidatu u isključivoj su nadležnosti Hrvatskoga sabora.⁷¹ Zato je značajno obrazloženje koje mora predati Odbor u kojem argumentirano objašnjava zašto je određenim kandidatima dao prednost. Uz tu temu usko je vezano i pitanje radnog iskustva u pravnoj struci. Primarno je Ustavni sud istaknuo da treba razlikovati pojmove „radno iskustvo“ i „radni staž“ te da jedno nije vezano za drugo. Moguće je da netko stječe radno iskustvo u pravnoj struci izvan radnog staža. Ustavni sud je stajališta da je to svaki oblik obavljanja pravnih poslova neovisno o osnovi rada i osobi poslodavca,⁷² iz čega proizlazi da to mogu biti profesori na pravnom fakultetu, odvjetnici, osobe zaposlene u bankama. Tako široka definicija otvara vrata mnogim kandidatima iz različitih pravnih zanimanja, ali to ujedno ne osigurava njihovu kompetenciju za obavljanje dužnosti ustavnog suca. S obzirom na to da je Hrvatski sabor nadležan za izbor, on je taj koji bi trebao specificirati koju dokumentaciju bi kandidati trebali priložiti da bi dokazali ispunjenje tog uvjeta. Na njima je i zadatak da ocijene dokaznu vrijednost podnesene dokumentacije. Kao i za sve u pravu tako i za izbor sudaca bitno je kada su se ispunili uvjeti propisani za ustavnog suca. Ustavni sud je ovdje prihvatio stajalište Upravnog suda, da propisani uvjeti moraju biti ispunjeni do posljednjeg dana roka za podnošenje prijave.⁷³ Prema tome nije nužno da osoba ispunjava uvjete već danom podnošenja svoje prijave, nego u trenutku zaključenja natječaja.⁷⁴ U ovom slučaju danom isteka roka određenog od strane Odbora. Ovisno o dužini roka, postoji mogućnost da u trenutku prijave kandidat ne ispunjava propisane pretpostavke i da ih tek naknadno ispuni. Tada bi trebalo prilikom prijave naznačiti o kojoj je pretpostavki riječ te kada bi se ona trebala ispuniti. Ne ispunjenje dovodi do odbacivanja kandidature, a samim time i do nemogućnosti izbora za suca Ustavnog suda.

3.5. Slučaj Juričić protiv Hrvatske

Republika Hrvatska punopravna je članica Vijeća Europe od 6. studenog 1996. godine.⁷⁵ Kao takva, ratificirala je Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje u tekstu: Konvencija) 5. studenog 1997. godine.⁷⁶ Konvencija je tako postala dio unutarnjeg prava Republike Hrvatske prema članku 141. Ustava. Samim time Hrvatska potpada pod nadležnost

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid toč. 8.4.

⁷³ Ibid 8.5.

⁷⁴ Ibid. 8.5.

⁷⁵ Republika Hrvatska u Vijeću Europe, <https://mvpe.gov.hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/multilateralne-organizacije-i-inicijative/vijece-europe-21909/21909>, pristupljeno 20.6.2023.

⁷⁶ NN 6/1999, Međunarodni ugovori br. 18/97., 6/99. - proć. tekst, 8/99 - ispr., 14/02., 1/06. i 13/17

Europskog suda za ljudska prava u slučaju kršenja Konvencijom zajamčenih prava. Od početka njezinog članstva i ratifikacije pa sve do danas Republika Hrvatska našla se nekoliko puta pred sudom zbog povrede konvencijskih prava. Primarnu ulogu zaštite propisanih prava i sloboda imaju nacionalni sudovi država članica uključujući tako Ustavni sud. Ako one zakažu, Europski sud za ljudska prava svojevrsni je oblike drugostupanjske zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Jedan od predmeta koji se vodio protiv Hrvatske bio je *Juričić protiv Hrvatske*⁷⁷ zbog povrede prava na pravično suđenje propisanog člankom 6. stavkom 1. Konvencije.⁷⁸ Postupak u ovom predmetu pokrenula je sutkinja Juričić koja je smatrala da joj je tijekom postupka za izbor ustavnih sudaca bilo povrijeđeno pravo na pravično suđenje. Prije obraćanja Europskom sudu za ljudska prava, svoja prava pokušala je ostvariti pred Ustavnim sudom. Odluka donesene od strane Ustavnog suda u svome je obrazloženju iznijela stajališta o samom postupku izbora, od kojih su mnoga od spomenuta su u prethodnom poglavlju. Gospođa Juričić bila je jedan od kandidata. Nakon primarnih koraka u procesu izbora, zajedno s još troje osoba našla se na popisu potencijalnih kandidata Odbora. Popis je bio dostavljen Hrvatskom saboru na glasovanje. Nakon provedenog glasanja, kandidatkinja Juričić nije osvojila potreban broj glasova da bi bila izabrana. S obzirom na to da su se izbori odvijali 2008. godine, još je na snazi bio Zakon o upravnom sporu koji je propisivao da je Upravni sud nadležan za zahtjeve za zaštitu Ustavom zajamčenih prava i sloboda. Podnositeljica se prema tada važećim propisima obratila Upravnom sudu navodeći da jedna od kandidatkinja izabranih za ustavnu sutkinju nije dokazala da je zadovoljila propisane kriterije za izbor, povrijedivši tako Ustavom zajamčeno pravo na jednakost (uključujući pred državnim i drugim javnim vlastima), pravo na jednak pristup javnoj službi i pravo na jednak pristup zapošljavanju protukandidatkinje Juričić. Upravni sud usvojio je njezin tužbeni zahtjev te donio presudu kojom poništava odluku Hrvatskog sabora o izboru Slavice Banić za sutkinju Ustavnog suda. Donošenjem te presude Upravni sud je preuzeo u svoju nadležnost pravo poništavanja odluke Hrvatskog sabora, a time i pravo svojevrsne kontrole i nadzora Hrvatskog sabora i njegovih odluka. U obrazloženju Upravni sud je naveo kako izabrana kandidatkinja Banić u svojoj radnoj knjižici

⁷⁷ European court for human rights, Case of *Juričić v. Croatia*, Application no. 58222/09, 26.11.2011.

⁷⁸ Članak 6. st. 1. : Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. Presuda se mora izreći javno, ali se sredstva priopćavanja i javnost mogu isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti, kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže, ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna za interes pravde.

koju je priložila kao dio dokumentacije uz prijavu, nije dokazala ispunjava li uvjet najmanje 15 godina radnog iskustva u pravnoj struci. Kao odgovor na takvu odluku, novoizabrana sutkinja Banić je podigla ustavnu tužbu protiv odluke Upravnog suda, navodeći da je odlukom povrijeđeno *njeno* pravo na jednakost pred zakonom, pravo na rad i pravo na jednak pristup zapošljavanju. Ustavni sud je na zatvorenoj sjednici, na koju podnositeljica zahtjeva nije bila pozvana, ali su sudjelovali suci izabrani kada i kandidatkinja čiji je izbor upitan, ukinuo odluku Upravnog suda. U obrazloženju odluke je naveo da Upravni sud ima pravo razmatrati je li povrijeđeno ustavno pravo prilikom izbora, ali da je prekoračio granice svoje nadležnosti ispitujući ponovo podnesenu dokumentaciju izabrane kandidatkinje jer to je u isključivoj nadležnosti Hrvatskog sabora. Prethodno izabrana kandidatkinja vratila se na poziciju ustavne sutkinje.

Sutkinja Juričić podnijela je zahtjeve Europskom sudu za ljudska prava zbog nepošteno provedenog postupka pozivajući se na članak 6. stavak 1. Konvencije koji jamči pravo na pošteno suđenje. Ističući kako postupak nije bio javan, nije bio kontradiktoran, nije poštivano načelo jednakosti te da je sud bio pristran jer su kao ustavni suci sudjelovali kandidati koji su u postupku pred Upravnim sudom tvrdili da je sporni izbor kandidata valjan. U svoju obranu, Vlada Republike Hrvatske je tvrdila da u hrvatskom pravnom sustavu ne postoji pravo biti izabran za ustavnog suca.⁷⁹ To nije propisano Ustavom, Ustavnim zakonom, niti jednim domaćim propisom. Nadalje, da pravo pristupa javnim službama ne znači ujedno i pravo biti primljen u javnu službu. Sud je u donošenju odluke kao glavno pitanje istaknuo opseg preispitivanja ustavnosti odluke o imenovanju državnih dužnosnika, posebno odluke Hrvatskog sabora o izboru tri suca Ustavnog suda. Na kraju je utvrdio da je došlo do povrede čl. 6. Konvencije jer nije bilo poštovano pravo podnositeljice zahtjeva na kontradiktorni postupak. Naime, Ustavni sud je prilikom razmatranja podnesene ustavne tužbe zatražio mišljenja i informacije od uglednih pravnikâ i raznih institucija, ali je o njima obavijestio podnositeljicu zahtjeva tek nakon što je donio odluku po ustavnoj tužbi. Takvim postupkom onemogućio je podnositeljici da se očituje o podnesenim mišljenjima i dobivenim informacijama ili da ih uopće vidi prije donošenja odluke.

Iako sud nije dao vlastito mišljenje o samom postupku izbora i imenovanja, dao je svoj stav o pojedinim elementima do kojih dolazi prilikom podnošenja ustavne tužbe i o načinu zaštite u slučaju sumnje u ispravnost postupka. Odluka suda donesena je 2011. godine, ali mnoga

⁷⁹Op. cit. (bilj. 72) toč. (a) Tvrdnje stranaka, (i) Vlada, 44

pitanja koja se pojavljuju i ističu relevantna su i danas, pogotovo nakon što je došlo do izmjene zakona o upravnom sporu te je brisan članak koji određuje nadležnost upravnih sudova u prvom stupnju u slučaju povrede ustavnih prava. To nas ponovno vraća na pravne praznine koje se javljaju u samom izboru, počevši od pitanja koje je tijelo nadležno za nadzor ustavnosti i zakonitosti donesene odluke o izboru i imenovanju. Sutkinja Juričić na kraju je uspjela u određenom dijelu sa svojim zahtjevom, ali to nije rezultiralo poništenjem izbora i ponovnim provođenjem niti preciznijim uređenjem samog postupka. Usprkos svom uspjehu, to nije spriječilo da zbog postupka koji su se vodile prije obraćanja sutkinje Juričić Europskom sudu za ljudska prava, osjeti posljedice na „domaćem terenu“. Naime, sutkinja je dobila ukor od Državnog sudbenog vijeća zbog njezinih javnih istupa. U obrazloženju svoje odluke Državno sudbeno vijeće navelo je da je sutkinja Juričić svojim javnim komentarima naštetila ugledu suda i sudačkoj časti.⁸⁰ Moglo bi se reći da se time ograničilo njezino pravo slobode govora.

Pravo na pošteno suđenje propisano je člankom 6. Konvencije. Važan aspekt pojma pošteno suđenje je pravo na pristup sudu, točnije pravo pokretanja postupka pred sudom.⁸¹ To isto pravo implementirano je u Ustav Republike Hrvatske u članku 29.⁸² Problem se javlja u slučaju kada stranka ne može utvrditi pred kojim sudom ima pravo pokrenuti postupak. S obzirom na to da nije propisano kojem tijelu se podnose prigovori ili uočene nepravilnosti tijekom izbora sudaca Ustavnog suda, ustalila se praksa⁸³ obraćanja direktno Ustavnom sudu, pozivajući se da je tijekom postupka bilo prekršeno neko Ustavom zajamčeno pravo i ostvarujući tako Ustavom i Konvencijom propisano pravo na pristup sudu.

4. Njemački Savezni ustavni sud

Savezni ustavni sud Njemačke u mnogoj literaturi⁸⁴ navodi se kao dobar primjer načina izbora i djelovanja ustavnog suda. On je ujedno sud i ustavni organ. Kao ustavni organ ne

⁸⁰ Sutkinja Mirjana Juričić dobila ukor DSV-a: "Ovo je upozorenje sucima koji žele reći istinu", <https://www.index.hr/vijesti/clanak/sutkinja-mirjana-juricic-dobila-ukor-dsva-ovo-je-upozorenje-sucima-koji-zele-reci-istinu/516724.aspx>, prístupljeno 21.6.2023.

⁸¹ Duška Šarin, Pravo na pristup sudu u praksi Europskog suda za ljudska prava, Pravni vjesnik, vol 31, broj 3-4 2015., str. 267

⁸² Članak 29. st. 1.: "Svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično i u razumnom roku odluči o njegovim pravima i obvezama, ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela."

⁸³ Odluka Ustavnog suda br. U-III/4637/2017, U-III/443/2009, U-III/911/1999

⁸⁴ Op. cit. (bilj. 29.), str. 6

potpada pod nadzor ministarstva pravosuđa.⁸⁵ Sud čini 16 sudaca koji su podijeljeni u 2 Senata. Svaki od senata sastoji se od 8 sudaca. Jednu polovicu bira Bundestag, a drugu polovicu bira Bundesrat (Savezno vijeće). Međutim, polovicu koju bira Bundestag zapravo bira parlamentarno povjerenstvo od 12 članova.⁸⁶ Članovi tog elektorskog tijela biraju se razmjerno stranačkom sastavu parlamenta (D'Hondtovom metodom). Povjerenstvo se bira na razdoblje od 4 godine. Neovisno je u svojem djelovanju i uz to obvezano na tajnost. Odluku kojom se bira sudac Saveznog ustavnog suda donosi dvotrećinskom većinom. Ta odluka ne podliježe odobrenju od strane Bundestaga.⁸⁷ Nakon što je osoba izabrana od strane izbornog povjerenstva ona postaje ustavni sudac. Savezno vijeće, u kojem su zastupljene njemačke pokrajine, bira direktno drugu polovicu sudaca. Bundestag i Savezno vijeće naizmjenice biraju predsjednika i potpredsjednika. Svaki od njih predsjeda jednim od senata.⁸⁸

Potencijalne kandidate predlaže ministarstvo pravosuđa. Liste kandidata nisu javne te je općenito cijeli proces imenovanja zatvoren za javnost. Kandidat mora imati navršениh 40 godina života i ispunjavati uvjete propisane za držanje sudačke pozicije njemačkim zakonom o sudstvu. Minimalno 3 člana svakog od senata moraju biti imenovani iz redova sudaca saveznih sudova više instance. Omogućavajući tako široko sudačko iskustvo kod donošenja odluka. Mandat sudaca traje dvanaest godina bez mogućnosti reizbora. Time se osigurava njihova neovisnost. Životna dob za umirovljenje sudaca je 68.⁸⁹ U tom slučaju mandat suca može prestati i prije propisanog dvanaestogodišnjeg perioda ako on navršи 68 godina. Osim zbog isteka mandata i navršениh godina života, sudac može biti razriješen dužnosti od strane predsjednika. Takva njegova odluka mora biti prihvaćena dvotrećinskom većinom sudaca Saveznog ustavnog suda u plenarnom zasjedanju. Razlozi za razrješenje mogu biti nečasno ponašanje ili osuda na kaznu zatvora koja prelazi 6 mjeseci.⁹⁰

Vidljive su sličnosti između načina izbora ustavnih sudaca u Njemačkoj i Hrvatskoj. Određeni elementi izbora pojavljuju se u obje države, poput dvotrećinske većine potrebne za izbor sudaca te zakonodavnog tijela kao izbornog tijela. Osim očitih razlika koje proizlaze iz

⁸⁵ Court and constitutional organ, https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Das-Gericht/Gericht-und-Verfassungsorgan/gericht-und-verfassungsorgan_node.html

⁸⁶ Structure, Justice, https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Das-Gericht/Organisation/organisation_node.html

⁸⁷ Op. cit. (bilj. 31), str 558

⁸⁸ Structure, Justices,

https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/DasGericht/Organisation/organisation_node.html, pristupljeno 21.2023.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ The composition of constitutional courts, European commission for democracy through law, Science and technique of democracy, No. 20, December 1997

drugačije strukture državnih tijela, javljaju se neke koje dovode u pitanje demokratičnost izbora. Kao što je već prije navedeno prilikom izbora sudaca u Hrvatskoj obavlja se javni intervju kojim se procjenjuju sposobnosti i vještine kandidata. Općenito je u Hrvatskoj cjelokupni proces javan. Poziv za nominacije objavljuje se u Narodnim novinama kao službenom javnom glasilu. U Njemačkoj se cijeli proces odvija iza „zatvorenih vrata“. Kandidati izabrani u izbornu tijelo Bundestaga obvezani su na tajnost i čuvanje podataka koje doznaju prilikom rada u tijelu. U Bundesratu je izbor javan, ali se javno ne vodi nikakva rasprava o kandidatima jer je ona održana primarno u manjoj radnoj skupini. Iz svega toga proizlazi velika netransparentnost procesa izbora. Što s jedne strane može očuvati ugled potencijalnog kandidata iz pravničke elite, koji nije na kraju izabran, od javne neugodnosti i sramote zbog neuspjeha. U drugu ruku, to bi samo potvrdilo javnosti već poznatu činjenicu da je izbor sudaca stvar politike i međustranačkih dogovora. Utvrđeno je da niti jedan izbor ustavnih sudaca nije apsolutno depolitiziran, samo je bitno koliki je stvarni utjecaj politike na sam izbor. U njemačkom zakonodavnom tijelu dominantne su dvije stranke. Niti jedna od njih nema dovoljnu većinu da bi mogla svojevrijem donositi odluke i upravljati, tako da izbor sudaca dvotrećinskom većinom mora biti rezultat širokog međustranačkog konsenzusa. Zbog svog uspješnog rada, Savezni ustavni sud uživa veliki ugled u Europi i svijetu. Za razliku od japanskog Vrhovnog suda koji je ujedno i ustavni sud, Savezni ustavni sud Njemačke je već u prvim godinama rada premašio broj presuda i odluka donesenih o ustavnosti i zakonitosti propisa.⁹¹ Glavni cilj procesa i načina imenovanja sudaca je njihova neovisnost koja na kraju dovodi do uspješnog rada suda. Svaki korak u imenovanju ima određeni utjecaj na to. Mandat sudaca je neobnovljiv, tjerajući ih tako da što bolje vrše svoju dužnost nakon imenovanja jer novu šansu neće imati. Za vrijeme trajanja mandata, jedinu dužnost koji suci mogu obavljati paralelno je predavanje na fakultetu, sprječavajući tako na neki način direktno izlaganje vrbovanju političkih stranaka u - na primjer - parlamentu ili ministarstvu. Naravno, najveću ulogu u tome ima većina potrebna za izbor. Pozicija i opozicija moraju postići konsenzus ako žele uspješno izvršiti svoj posao imenovanja sudaca. Svi će uvijek prvo birati nekog svog, ali moraju ga htjeti izabrati i drugi. Nažalost, vrlo je vjerojatno i da parlament proračunato glasa vođen narodnom izrekom „ruka ruku mi je“. Sve se odvija pod velom tajnosti, tako da točan način možda i nikad ne saznamo. Bitno je to da propisani sistem funkcionira. Stoga Njemački Savezni ustavni sud služi mnogim državama kao primjer prilikom donošenja ili uređivanja propisa koji reguliraju ustavno sudstvo.

⁹¹ Op. cit. (bilj. 31), str. 548

5. Vrhovni sud kao ustavni sud u Japanu

Japan je država s jednim od najkonzervativnijih ustavnih sudova, bilo da je to zbog svoje pasivnosti u djelovanju ili zbog toga što dijeli ideološko stajalište s dugogodišnje dominantnom vladajućom političkom strankom.⁹² Neki pasivnosti pripisuju svojevrsnoj opreznosti da gotovo nikad ne preispituje odluke vlasti. Drugi pak to pripisuju tome da dijeli ideološka stajališta s jednom od najduže vladajućih političkih stranaka Japana, Liberalno demokratskom strankom.⁹³ Dužnosti ustavnog suda obavlja Vrhovni sud. Od dana svog osnivanja sud je samo osam puta poništio odluke zbog kršenja ustavnih normi.⁹⁴

Suce bira Vlada koja ima ujednačen sastav od kraja Drugog svjetskog rata. Bira se 15 sudaca. Između njih šest dolazi iz redova sudaca, dvoje iz redova državnih odvjetnika, četvero iz redova odvjetnika, jedan iz redova bivših diplomatskih predstavnika, jedan iz redova organa državne vlasti poput zakonodavnog tijela ili ministarstva te jedan iz redova profesora prava.⁹⁵ Podjela po profesijama uspostavljena je u prošlosti kako bi se dobila jednaka raspodijeljenosti između različitih grupacije. Ideja je bila da su pet članova po profesiji suci, pet članova odvjetnici i da zadnjih pet čine zaposlenici državnih vlasti (diplomacije, razna ministarstva, zakonodavna tijela) i profesori prava. No, s vremenom je došlo do manjih izmjena u omjerima zbog načina na koji sud zasjeda.⁹⁶ Sud je podijeljen na 3 manja vijeća koja se sastoje od 5 članova. Pred njih dolaze slučajevi iz svih grana prava od građanskog do kaznenog. Članovi se ne izmjenjuju i ne specijaliziraju se za određeno područje prava. Stoga su povećali broj članova koji se biraju iz redova sudaca na 6 kako bi se osiguralo da u svakom od malih vijeća sudjeluje jedna sudac s građanskog i jedan s kaznenog suda. Nepisano pravilo suda je da kada jedan od sudaca bude razriješen dužnosti zbog odlaska u mirovinu ili nekog drugog razloga na njegovo mjesto se bira osoba iz profesije kojoj je pripadao sudac koji odlazi s dužnosti.⁹⁷

Kao jedan od kriterija da bi osoba bila izabrana za suca navodi se da mora imati duboki uvid i ekstenzivno znanje iz područja prava.⁹⁸ Zbog toga se često na pozicije imenuju osobe s dugim

⁹² David S. Law, *The Anatomy of a Conservative Court: Judicial Review in Japan*, 2009., str. 3

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Jun-ichi Satoh, *Judicial Review in Japan: An overview of the case law and an examination of trends in the Japanese Supreme Court's Constitutional oversight*, 41 *Loyola of Los Angeles law review*, 2008., str. 609

⁹⁵ Hideo Chikusa, *Japanese Supreme Court - Its Institution and Background*, *SMU Law review*, Vol. 52, 1999., str. 1720

⁹⁶ Op. cit. (bilj. 87), str 25

⁹⁷ Ibid. str. 26

⁹⁸ *The judicial system and courts in Japan*,

https://www.courts.go.jp/english/judicial_sys/THE_JUDICIAL_SYSTEM_AND_COURTS_IN_JAPAN/index.html, pristupljeno 22.6.2023.

iskustvom rada te u svojim šezdesetima.⁹⁹ Propisano je da suci Vrhovnog suda odlaze u mirovinu sa sedamdeset godina, čineći tako mandat sudaca Vrhovnog suda u Japanu oko 10 godina, ovisno koliko je godina osoba imala kada je stupila na dužnost.¹⁰⁰ Osim zbog navršenih 70 godina, suci mogu biti razriješeni dužnosti zbog zdravstvenih problem ili u slučaju opoziva od strane Vlade.¹⁰¹

Iako suce bira Vlada koju kompletno čine pripadnici jedne stranke te u nimalo transparentnom postupku jedna od demokratskih obilježja izbora je uloga glasača. Naime nakon što budu imenovani na poziciju suca Vrhovnog suda, suci moraju dobiti svojevrsno odobrenje od strane glasača na prvim sljedećim izborima za Predstavnički dom. Time se omogućava narodu, točnije glasačima da utječu na sastav Vrhovnog suda. Do sada nije zabilježen niti jedan slučaj da je sudac tako bio razriješen dužnosti.¹⁰² Trenutno sud broji 15 sudaca, djeluje u punom sastavu.¹⁰³ Jedn stranački sastav Vlade u tome je odigrao veliku ulogu.¹⁰⁴ Dominacija jedne stranke znači da nema opozicije, nitko se ne protivi ili osporava kandidate. To svakako pojednostavljuje proces imenovanja. No, vrijedi li zbog toga ugroziti samu funkcionalnosti suda? U slučaju Japana izbor sudaca je čisto politički proces, odluka vladajuće stranke koja zbog svoje dominantne pozicije ima utjecaja u svima granama vlasti. Direktno ugrožavajući jednu od glavnih osobina ustavnih sudova- neovisnost. Vrhovni sud je neovisna što se tiče unutarnjeg ustrojstva suda i određene kontrole drugih političkih aktera na način donošenja odluka u određenim slučajima. Ono što sud ne može postići je baviti se i odlučivati o političkim problemima na način suprotan od onog koji zagovara dugo vodeća politička stranka.¹⁰⁵ Dovodi do toga da sud samo slijepo slijedi viđenja Vlade. Ne dovodi li to na kraju do nefunkcionalnosti suda? Nemogućnosti odlučivanja isključivo na temelju normi ili uopće ispitivanja je li neka odluka vladajućih u skladu s ustavom i zakonima. Sud samim time sud gubi na kredibilitetu. Naime u slučaju da se i preispituje neka odluka, unaprijed se zna da će se zauzeti stajalište koje zagovara stranka na vlasti. U tome slučaju, moje je mišljenje, da je bolje ne odlučiti, nego donositi odluke koje se neće poštivati. Jedan od sudaca Vrhovnog suda usporedio je to s a *denka no hōtō* što bi u prijevodu značilo dragocjeni mač s legendarnim moćima koje se prenose s generacije na generaciju. Mač ima legendarne moći dokle god se on

⁹⁹ Op. cit. (bilj. 87) str. 15

¹⁰⁰ The Supreme court of Japan, Japanese government, <https://www.britannica.com/topic/Supreme-Court-of-Japan>

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Hideo Chikusa, loc. cit.

¹⁰³ Justices of the supreme court, <https://www.courts.go.jp/english/about/justice/index.html>

¹⁰⁴ Biljana Kostadinov, op. cit. (bilj. 43), str. 4

¹⁰⁵ Law, op.cit. (bilj. 87), str. 43.

ne koristi i samo stoji kao ukras jer samo korištenje mača je izrazito riskantno. Ako otkriješ da ne reže dobro, njegova vrijednost je uništena.¹⁰⁶ Vrhovni sud je taj koji ima u nadležnosti odlučivati o odlukama koje donose vladajući, pitanje je hoće li se upustiti u to riskirajući tako izgubiti svoju poziciju moći kao najvišeg suda i tijela nadležnog za zaštitu prava. Nadovezujući se na usporedbu mača, to je svojevrsna situacija dvosjeklog mača. Obavljajući dužnost koja je normativnim uređenjem stavljena u njihovu nadležnost riskiraju poziciju i sastav suda.

6. Zaključak

Ustavni sud svojevrsna je četvrta grana vlasti u državi. Zbog obujma svojih dužnosti od izrazite je važnosti njegov sastav, a samim time i proces izbora i imenovanja sudaca. Norme i propisi koji uređuju taj postupak trebaju osigurati neovisnost sudaca i suda od utjecaja vladajuće politike te omogućiti izbor kompetentnih, inteligentnih kandidata doraslih zadatku osiguravajući tako funkcionalan sud. Kako bi se to postiglo, postupak izbora trebao bi biti što transparentniji, čime bi se olakšalo informiranje javnosti. Što je veća informiranost javnosti, manje je sumnje i nepovjerenja u samostalnost i sposobnost izabranih sudaca, a samim time je i veće poštovanje i povjerenje u Ustavni sud kao glavnog zaštitnika Ustavom i zakonima propisanih prava i sloboda.

Izbor ustavnih sudaca propisan je Ustavnim zakonom o Ustavnom sudu kao temeljnim propisom kojim se pobliže uređuje način izbora i imenovanja. Svaka izmjena koja se provodila trebala je omogućiti veću razinu transparentnosti u postupku. Tako je izmjenama 2002. godine uveden javni razgovor s potencijalnim kandidatima kao i obveza navođenja obrazloženja zašto je određenim kandidatima dana prednost. Velika promjena nastupila je 2010. godine kada je uvedena dvotrećinska većina glasova zastupnika Hrvatskog sabora za izbor sudaca ustavnog suda. No, to je bila samo izmjena Ustava, a ne i Ustavnog zakona u kojem i dalje stoji da je potrebna većina glasova produbljujući tako sumnje u sposobnost zakonodavca i samog ustavnog suda. Dvotrećinska većina uvedena je ugledajući se na njemački Savezni ustavni sud u kojem je potrebna ista većina da bi kandidat bio izabran.

Iako su dosadašnje izmjene dovele do određenog napretka, i dalje ostaju otvorena određena pitanja. Među njima neka od važnijih su specificiranje uvjete za imenovanje. Ustavni zakon

¹⁰⁶ Ibid., str. 45.

vrlo površno određuje kao uvjete za izbor radno iskustvo i istaknutost u pravnoj struci kroz stručne i znanstvene radove ili javno djelovanje. Je li svako radno iskustvo u pravnoj struci ujedno i adekvatno za obavljanje dužnosti ustavnog suca pitanje je koje se dosta često javlja. Razumljivo je da se ističu kandidature iz raznih grana pravne struke, čime se pridonosi znanju suda u što širem pravnom spektru. S tim je usko povezana i istaknutost u pravnoj struci kroz stručne i znanstvene radove i javno djelovanje. Problem koji se ovdje javlja je koje je mjerilo istaknutosti? Mjeri li se ono kvantitetom ili kvalitetom znanstvenih radova? Možda je rješenje, kako navodi Podolnjak, uvođenje kriterija izvrsnosti koji bi varirao ovisno iz koje grane pravne struke kandidat dolazi. Tako bi za profesore prava mjerilo bili znanstveni i stručni radovi, a iz sudbene vlasti to bi bili samo suci najviših sudova. U jednu ruku to bi olakšalo posao Odbora, a na kraju i Hrvatskog sabora pri glasanju. Nije nužno specificirati točno, ali možda valja uvesti neki zakonski minimum koji se mora dostići da bi propisani uvjeti bili zadovoljeni. Time bi se reformirao i proces isticanja kandidatura jer bio postojalo neko mjerilo koje bi moglo „profilirati“ prijave koje stižu. Praksom Ustavnog suda zauzeto je stajalište da je Hrvatski sabor taj koji ocjenjuje ispunjenost uvjeta istaknutosti. Utvrđeno je da je nemoguće izbjeći uplitanje politike, ali je važno što više umanjiti utjecaj koji ima. Koncentrirati se na izvrsnost i kvalificiranost kandidata, a ne stranačku pripadnost.

Izbor sudaca vrši Hrvatski sabor kao zakonodavno tijelo izabrano od strane glasača. Ta dužnost propisana je Ustavom. Potrebno je da se usuglasi dvije trećine zastupnika da bi kandidat bio izabran. Kako je Sabor višestranačko tijelo nužan je kompromis i dogovor koji je dosta teško postići. Taj supravećinski sustav zastupljen je i prilikom izbora sudaca u Savezni ustavni sud Njemačke. Kao i u Hrvatskoj, niti jedna stranka nema većinsku zastupljenost. Razlike je u tome što je tijelo koje vrši izbor u Njemačkoj, dvodomno. Iako je sam izbor dosta netransparentan te se odvija iza zatvorenih vrata, glavni cilj je uvijek izbor najkvalificiranijih kandidata za obavljanje dužnosti, o čemu nam svjedoči i broj presuda i odluka donesenih tijekom godina. Za razliku od toga, u Japanu dužnosti ustavnog suda obavlja Vrhovni sud, u koji suce bira Vlada. U Japanu je dugo na vlasti jedna stranka tako da je utjecaj njene političke ideologije gotovo neizbježan. Neki autori navode da dolazi do svojevrstne indoktrinacije od samog početka pravnog obrazovanja. Rezultat toga je izrazito politički influenciran izbor sudaca koji slijepo slijede stajalište dominantne stranke. U svojim godinama postojanja, na prste dvije ruke se može nabrojati broj odluka i presuda koje je sud donio. Samim time sud gubi svoju funkciju, jer od početka je poznato na koju „stranu“ će sud odlučiti. Od svih pridjeva koji se pridodaju sucima ustavnih sudova, najvažniji je nezavisnost.

Izbor ustavnih sudaca je politički izbor, ali bitno je da politika nema utjecaj u rad suda. U suprotnome ustavni sud postaje još jedno tijelo koje donosi odluke vođeno vladajućim političkim idejama, a ne poštivanjem ustavnih i zakonskih prava i sloboda.

U Hrvatskoj problem nefunkcionalnosti Ustavnog suda koji se javlja je opasnost od nemogućnosti postizanja potrebne većine glasova za izbor. Nesložnost pozicije i opozicije dovodi do velike opasnosti za Ustavni sud, točnije neizabiranje sudaca. Nemogućnost sastava suda ujedno dovodi i do nemogućnosti djelovanja suda. Tijekom godina predlagala su se razna rješenja za taj problem. Od produženja mandata sudaca do radikalnih rješenja poput intervencije predsjednika države ili referendumskog glasanja o ukidanju ustavnog suda. Neki rješenje vide u donošenju novog zakona o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona. Donošenje tog novog zakona bi spriječilo nemogućnosti nadzora ustavnog suda nad ustavnosti zakonodavstva, još važnije nestajanje ustavnog suda zbog nedjelovanja Hrvatskog sabora. Time bi se nametnuo ozbiljniji pristup suprotstavljenim stranama Sabora pri izboru ustavnih sudaca, možda čak i poneki oblike penalizacije zbog ne vršenja ustavne dužnosti. Hrvatski sabor je na sjednici 15. srpnja 2022. godine donio Odluku o pristupanju izmjeni Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske.¹⁰⁷ Izmjena još nije izvršena, ali možda dolazi u pravo vrijeme. Sljedeće godine u lipnju ističe mandat deset sudaca Ustavnog suda. Velika opasnost je što se sljedeće godine provode i parlamentarni izbori. Pitanje je hoće li trenutni sastav Hrvatskog sabora odlučiti o izboru i imenovanju sudaca ili će to ostaviti novoizabranom sastavu? 2024. će biti godina donošenja velikih odluka, jedna od kojih će odlučiti i o budućnosti Ustavnog suda Republike Hrvatske.

¹⁰⁷Odluku o pristupanju izmjeni ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, NN 85/2022, <https://sabor.hr/hr/prijedlog-odluke-o-pristupanju-izmjeni-ustavnog-zakona-o-ustavnom-sudu-republike-hrvatske>, pristupljeno 21.6.2023.

7. Literatura

Propisi:

- UKAZ o proglašenju Zakona o izmjenama Zakona o preuzimanju Zakona o upravnim sporovima, Sabor Republike Hrvatske, 14. Veljače 1992.
- Zakon o izmjenama Zakona o preuzimanju Zakona o upravnim sporovima, NN 9/1992
- Zakon o političim strankama, NN 76/1993, 111/1996, 164/1998, 36/2001, 1/2007
- Ustavni zakon o Ustavnom sudu, NN 99/99, 29/02, 49/02
- Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14
- Zakon o Državnom sudbenom vijeću, NN 116/10, 57/11, 130/11, 13/13, 28/13, 82/15, 67/18, 126/19, 80/22, 16/23

Znanstveni radovi:

- Antić, Teodor, Postupak i uvjeti za izbor sudaca Ustavnog suda Republike Hrvatske, Pregledni znanstveni rad, UDK 342-565.2(497.5), siječanj 2015.
- Arlović, Mato, O nezavisnosti ustanog suda i njegovih sudaca, Izvorni znanstveni rad, UDK 342.962(497-5), 342-565.2(497-5), 342-722, 2013.
- Chikusa, Hideo, Japanese Supreme Court - Its Institution and Background, SMU Law Review, Volume 52 Issue 4 Article 11, January 1999
- Gita Putri Damayana, Justice Selection Process: Comparing The Experience in Indonesia and Japan, Peneliti Pusat Studi Hukum dan Kebijakan Indonesia,
- Giunio, Miljenko A., Izbor sudaca Ustavnog suda kao akt vladanja i „odgoda učinka“ konstitutivne presude, Informator, br. 5733, 14. Veljače 2009.
- Heidebach, Martin, The election of the German Federal Constitutional Court’s judges— A lack of democracy?, 2013.
- Jun-ichi Satoh, Judicial Review in Japan: An Overview of the Case Law and an Examination of Trends in the Japanese Supreme Court’s Constitutional Oversight, 41 Loyola. L.A. Law Review. 2008.
- Kostadinov, Biljana, O izboru ustavnih sudaca, Izlaganje na okruglom stolu “Hoće li Hrvatska izabrati ustavne suce na vrijeme?,” Hrvatski sabor 15. travnja 2016
- Krapac, Davor, Ustavni položaj Ustavnog suda Republike Hrvatske, Informator br. 6208-6209, 2013.

- Law, David S., *The Anatomy of a Conservative Court: Judicial Review in Japan*, 2009.
- Omejec, Jasna, *Rasprava na okruglom stolu HAZU o hrvatskom ustavnom sudovanju*, Hrvatsko ustavno sudovanje, Zagreb, HAZU, 2009.
- *Opinion on amendments to the law on the Constitutional court of Armenia*, European commission for democracy through law, Opinion no. 376/2006, CDL-AD(2006)017, 22 June 2006
- Podolnjak, Robert, Doc. dr. sc., *Izbor sudaca Ustavnog suda Republike Hrvatske u komparativnoj perspektivi*, ožujak 2007.,
- Repeta, Lawrence, *Reserved Seats on Japan ed Seats on Japan's Supreme Court*, *Washington University Law Review*, Volume 88.Issue 6 *Decision Making on the Japanese Supreme Court*, 2011.
- Smerdel, Branko, prof.dr.sc, *Kako odgovoriti na prijeteću krizu ustavnog sudstva?*, Informator, 2016.
- Smerdel, Branko, prof.dr.sc., *Akt vladanja u praksi Ustavnog suda Republike Hrvatske*, Informator br. 5748, 8. Travanj 2009.
- Smerdel, Branko, prof.dr.sc., *Kriza Ustavnog suda: narav pogibelji o znanstveni dogovor- Prijedlog ustavno utemeljenog rješenja obnove Ustavnog suda Reppublike Hrvatske*, *Hrvatska pravna revij*, ožujak 2016.
- Šarin, Duška, Dr. Sc, *Položaj ustavnog suda republike hrvatske s motrišta diobe vlasti i ustavne garancije njegove neovisnosti*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 2012., vol. 62
- Šarin, Duška, Dr. Sc., *Pravo na pristup sudu u praksi Europskog suda za ljudska prava*, *Pregledni znanstveni rad*, UDK: 341.645.2(4), 347.951.01, 342.722, rujan 2015.
- Šarin, Duška, dr. sc., Šeparović, Viktorija, bacc. oec., *Ustavna tužba kao posebno (supsidijarno) sredstvo zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda*, 2021,
- Šarin, Duška, Dr. sc., *Ustavni sud Republike Hrvatske kao institucionalni zaštitnik ljudskih prava i temeljnih sloboda*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 52, 3/2015.
- *The composition of constitutional courts*, European commissionfor democracy through law, *Science and technique of democracy*, No. 20, December 1997
- *Venecijanska komisija, The composition of constitutional courts*, *Science and technique of democracy*, No. 20, CDL-STD(1997)020 , 1997.

- Venice Commission, Opinion on the Proposal to Amend the Constitution of the Republic of Moldova, Adopted by the Venice Commission at its 61st Plenary Session, Venice, (3-4 December 2004), Opinion 315/2004

Mrežni izvori

- Court and constitutional organ, https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Das-Gericht/Gericht-und-Verfassungsorgan/gericht-und-verfassungsorgan_node.html
- Estonian court system, <https://www.riigikohus.ee/en/estonian-court-system>, 1. svibanj 2023. The Structure of the Court, Who Selects the Judges?, https://www.cortecostituzionale.it/jsp/consulta/istituzioni/la_struttura_EN.do
- European court for human rights, CASE OF JURIČIĆ v. CROATIA, Application no. 58222/09, 2011.
- <https://mvep.gov.hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/multilateralne-organizacije-i-inicijative/vijece-europe-21909/21909>
- <https://uredzastupnika.gov.hr/konvencija-437/437>
- https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/DasGericht/Organisation/organisation_node.html
- https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Homepage/home_node.html;jsessionid=831CD2484AE943CE297627FC1E225D97.internet002
- <https://www.courts.go.jp/english/index.html>
- <https://www.usud.hr/hr>
- https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/Upute_za_ispunjavanje_obrasca_ustavne_tuzbe_30.3.2023.pdf
- <https://www.venice.coe.int/webforms/courts/?lang=EN>
- Members of the Court, <https://www.domstol.dk/hojesteret/english/members-of-the-court/>
- Marinko Jurasić, „Raspusti li se Sabor a ne izaberu se ustavni suci, država će biti u blokadi“, <https://www.vecernji.hr/vijesti/raspusti-li-se-sabor-a-ne-izaberu-ustavni-suci-drzava-ce-bitu-blokadi-1087439>, 27. svibanj 2016.
- „Neformalni sastanak u Saboru: Zastupnici HDZ-a, SDP-a, Mosta i HNS-a razgovarali o izboru ustavnih sudaca“, <https://www.vecernji.hr/vijesti/neformalni-sastanak-u-saboru-zastupnici-hdz-a-sdp-a-mosta-i-hns-a-razgovarali-o-izboru-ustavnih-sudaca-1061474>, 18.2.2016.

- Obrazac
https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/OBRAZAC_USTAVNE_TUZBE.pdf
- Perceived independence of the national justice systems in the EU among general public- Report, European Commission, Eurobarometer, Svibanj 2022., <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2752>
- Pristigle kandidature u Odboru za Ustav, Poslovnik i politički sustav sukladno Javnom pozivu Odbora za izbor tri suca Ustavnog suda Republike Hrvatske (travanj 2017.)<https://www.sabor.hr/hr/pristigle-kandidature-u-odboru-za-ustav-poslovnik-i-politicki-sustav-sukladno-javnom-pozivu-0>
- The Court's Bench and its Judicial Activity- Appointment and Composition, https://www.vfgh.gv.at/verfassungsgerichtshof/organisation/the_courts_bench.en.htm
- Toma, Ivanka, „Podolnjak: Zbog izbora ustavnih sudaca hitno ćemo tražiti izmjene Ustava“, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/podolnjak-zbog-izbora-ustavnih-sudaca-hitno-cemo-traziti-izmjene-ustava-95041>, 2. veljače 2016.
- Toma, Ivanka, Jutarnji list, „Podolnjak: Zbog izbora ustavnih sudaca hitno ćemo tražiti izmjene Ustava“, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/podolnjak-zbog-izbora-ustavnih-sudaca-hitno-cemo-traziti-izmjene-ustava-95041>, 2. veljače 2016.
- Toma, Ivanka, Jutarnji list, Inicijativa Roberta Podolnjaka 'Ustavne suce trebalo bi birati na 1 mandat od 9 do 12 godina', <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/ustavne-suce-trebalo-bi-birati-na-1-mandat-od-9-do-12-godina-5485951>, 10. siječanj 2017

Odluke:

- Hrvatski sabor, Odluka o pristupanju izmjeni Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, NN 85/2022, 15. Srpanj 2022.
- Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-1029/2007, U-I-1030/2007 od 7. travnja 2010
- Odluka o proglašenju promjene ustava Republike Hrvatske, Klasa: 012-02/10-01/01, Hrvatski sabor, 16. lipanj 2010., Zagreb
- Odluka Ustavnog suda - U-III/443/2009, 30. travanj 2009.
- Odluka Ustavnog suda - U-III/4637/2017, 14.10.2021
- Odluka Ustavnog suda - U-III/885/1999, 27. Listopa 1999.

- Odluka Ustavnog suda, U-III/1306/2013, 24.10.2013.
- Presuda Europskog suda za ljudska prava, Oleksander Volkov protiv Ukrajine, broj zahtijeva 21722/11, 2013.

Izjava o izvornosti

Ja, ___Hana Ljevaković___ pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

_____Hana Ljevaković, v.r._____